

Katsaus

numero 2 1965

Niilo Kaila

Passiivisesta ja dynaamisesta tiedonkäsituksesta

Z. Topelius

Kommunismens vagga

V. O. Veilahti

Suunnitelmatalous, vapaus ja kansanvalta

J. Pousar

Pop-taiteesta

Kirjallisuuskatsaus

Syksyn esikoisproosasta

Silmäyksiä

Playboy-kulttuuria / Elämännäytelmä

KULTTUURI - POLITIIKKA - TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki, Fredrikinkatu 36 B 36, puhelin 62 49 78

Vuositilaus 6 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Tähystäjän postisiirtotiliä 94711 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Ilmestyy kuudesti vuodessa.

Yhdeksäs vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

PASSIIVISESTA JA DYNAAMISESTA TIEDONKÄSITYKSESTÄ

Niilo Kaila

Jean-Paul Sartren Inho-romaanissa esiintyy henkilöahmo, jota historiantutkija Antoine Roquetin, kirjan päähenkilö, mielessään nimitää »itseoppineeksi». Hän on nimittäin havainnut miehen istuvan illasta toiseen Bouvillen kaupunginkirjaston lukusalissa lukemiseen vaipuneena ja on itseksensä ihmetellyt tämän omalaatuista, kaikkeen mahdolliseen suuntautuvaa kirjojen valintaa. Suuri unelma selviääkin: itseoppinut on ottanut tavoitteekseen kirjaston kaikkien kirjojen tutkimisen aakkosjärjestyksessä! Opiskeltuaan uutterasti jo 7 vuotta hän on ehtinyt L-kirjaimella alkaviin tekijännimiin ja määrätietoisesti sitkeästi hän jatkaa: viimeisen hyllyn viimeiseen niteeseen! Sartre on tässä karika-tyyriässä hahmotellut sattuvan kuvan tietynlaisesta suhtautumisesta

inhimilliseen tietoon, joka kulttuurimme eri yhteyksissä on mitä tavallisin. — Tieto ja ajattelu merkitsevät itseoppineelle jotakin hänen henkilökohtaisen tajuntansa ulkopuolella — kirjoissa tai jonkun toisen tajunnassa olevaa — jotakin, mitä hän kunnioittaa pyhiinvaeltajan hartaudella ja minkä jäljentävän opiskelun hän kokee tehtävänään. Itseoppinutkin tosin ajattelee, kuten ilmenee, mutta tällöin hänelle on tärkeätä, onko joku toinen, joku tunnettu ajattelija kenties esittänyt samoja ajatuksia, joita hänen tajunnassaan muodostuu! Itseoppineen suhtautuminen tietoon ja ajatteluun on voimatonta, kuollutta; elävää ja välitöntä merkitystä ei niillä hänelle ole. Kuvaavaa onkin, että hänen tarinansa kehittyi lohduttomaan moraaliseseen konfliktiin, jonka seurauksena hänet lopullisesti karkoitetaan kirjastosta.

Erikoisesti kulttuurikehityksen viime vaihe perustuu tietoon ja ajatteluun; nehan ovat nykyisen elämänmuotomme keskeisin aines. Tarkastellessamme miten tämänpäivän ihminen elämän eri yhteyksissä suhtautuu tiedon ja ajattelun ilmiöihin, tapaamme läpikäyvinä piirteinä kaksi kvaliteettia: toisaalta esiintyy yleisesti tiedon ja tieteen, erikoisesti sovelletun luonnontieteen, tunnepitoista yliarvostusta, toisaalta kuitenkin luonteeltaan olennaisesti passiivista suhtautumista henkilökohtaiseen ajatteluun. — Tiedollisen tason jatkuvasta ja kiihtyvistä noususta huolimatta — tai osaksi juuri sen johdosta — ovat nämä kvaliteetit nykyisenä tietokoneiden (ja -kilpailujen!) aikakautenamme pikemminkin yleistymässä ja voimistumassa kuin häviämässä. Kehityksen suunta näyttää olevan se, että samalla kun tiedon merkitys kulttuurimme ytimenä yhä kasvaa, se yksilön elämän ja tajunnan kannalta muodostuu yhä ulkopuolisemmaksi ja irrallisemmaksi ilmiöksi. Aktiivisen henkilökohtaisen ajattelun kehittäminen jää yhä enemmän ulkokohtaisen tietoa-aineiston jäljittelevän, teknillisen käsittelyn rinnalla toissijaiseksi asiaksi. Jos tämä prosessi kehittyy äärimmäisiin johtopäätöksiinsä — kuten näyttää todennäköiseltä — tulevat seuraukset ennen pitkää koko kulttuurikehityksen kannalta olemaan kohtalokkaita: olemukseltaan kuollut tiedonkäsitys on hengenelämää tuhoavien voimien kannattaja ja edesauttaja.

Passiivisen ajatteluun suhtautumisen, passiivisen tiedonkäsityksen valta-aseman ymmärtämiseen voimme välittömästi löytää monia selityksiperusteita nykyhetken kulttuuritilanteen ilmiöitä tutkimalla. — Onhan yhtä teknillistynvä elämämme omiaan ruokkimaan useissa suhteissa passiivista asennoitumista houkutellessaan tajuntaamme ja fyysillistä olemustamme laiskaan mukavuuteen. Näyttäähän lisäksi yhä uusien erikoistieteiden esiin vyöryttämä tiedon massa yksilön omaksumis- ja tiedostamismahdollisuuksien kannalta niin silmänkantamattomalta, että jo mielikuvakin yrityksestä siihen suuntaan vain lisää passiivisuuttamme. Tämänpäivän elämän kokonaistaustaa vasten tuntuu väite, että tieto ja ajattelu koskettavat läheisesti ja henkilökohtaisesti jokaista ihmistä, että henkilökohtainen tiedonkäsitys on ihmiselämän avainsuhteita — tieteen ja tiedon avainasemasta huolimatta — yllättävältä ja vieraalta! Asian lähempi tarkastelu osoittaa kuitenkin, että *jokainen yksilö omaa tosiallisesti elämänsä kaikissa eri yhteyksissä aina jonkin nimenomaisen tiedonkäsityksen*, joka säätelee hänen elämäntapahtumistaan ja säteilee vaikutuksia myös toisten ihmisten elämään. Asian keskeistä merkitystä ei muuta se seikka, että tämä aspekti useinkin jää tiedostamattomien elämää hahmottavien tekijöiden piiriin; päinvastoin tietoisuuden puuttuminen juuri tässä kohdin vaikuttaa voimia salpaavana esteenä yksilöiden ja kulttuurikokonaisuuden kohtaloissa. Virheelliset ratkaisut johtuvat usein, eivät vain tieteen teoreettisissa yhteyksissä, vaan varsin konkreettisesti yksilöiden

ja yhteisöjen elämässä, virheellisestä suhtautumisesta tietoon ja ajatte-
luun.

Jatkamalla nykykulttuurin pinnan ilmiöiden tarkastelua ja ana-
lyysiä voisimme löytää yhä uusia tekijöitä, jotka kaikki yhdessä näyttä-
vät väistämättömästi asettavan yksilön asemaan, joka tekee ymmär-
rettäväksi hänen passiivisuutensa henkilökohtaisen ajattelun suhteen.
Mutta voimme lähestyä ongelmaamme päinvastaisestakin ajatusmah-
dollisuudesta käsin: kenties onkin niin, että nykyinen kulttuuritilanne
kokonaisuudessaan ja kaikkine kvaliteetteineen määräytyy inhimillisen
tajunnan kokonaiskehityksen tiedostumattomasta dynamiikasta. Siinä
tapauksessa meidän olisi etsittävä selitystä em. kvaliteettienkin esiin-
tymiseen kulttuurielämämme yleisinä piirteinä tajunnan kokonais-
prosessin syvistä yhteyksistä.

Filosofian historia tarjoaa meille kuvan inhimillisen tiedonkäsityksen
kehitysprosessista. Tiedonkäsityksen metamorfoosit puolestaan ilmaise-
vat tajunnan kehitysprosessin kulkua, vaiheita ja piirteitä. — Passiivi-
sen tiedonkäsityksemme juuria etsiessämme joudumme lähinnä pala-
maan Immanuel Kantin ja häntä edeltäneen valistusajan filosofian esiin-
nostamiin dramaattisiin kysymyksenasetteluihin. — Tietty inhimil-
lisessä tajunnassa ilmenevien sielullis-henkisten prosessien ja voimien
välinen jännitystila, joka 15. vuosisadalta alkaen yhä selvemmin tulee
havaittavaksi, huipentuu valistusajan hengenelämän edustajissa. Voimme
todeta kuinka yhä voimakkaammin itsestään tietoiseksi tullut yksilö
alkaa etsiä uusia mahdollisuuksia voidakseen muuttuneen tietoisuutensa
varassa muodostaa päteviä mielikuvia olemassaolonsa suurien arvoi-
tusten ratkaisemiseksi. Lyhyesti: Valistus nostaa tietoisuuteen ja
kärjistää ns. uskon ja ns. tiedon välille kehittyneen jännitystilan ja
näyttää asettavan ihmisen valinnan eteen. — Uskon ja tiedon polari-
teetin edessä oli myös Immanuel Kant. Tähän ongelmaan sisältyvä
jännitys oli Kantin filosofisen esiintymisen dynaamisena taustana.
Hänen henkilökohtainen kamppailunsa tiedon, moraalin ja uskon keski-
näisten suhteiden selvittämiseksi »kaikkia aikoja varten» ilmaisee kohta
kohdalta, että hänen kauttaan voimakkaasti ilmenevä tajunnankehitys-
prosessi on ajautunut uuteen tilanteeseen. Tilanteeseen, jossa itsestään
nyt selvästi tietoinen minä ei enää löydä pohjaa »vanhan uskon» tähän
saakka niin turvallisista perusteista, vaan sen on tiedostumattomien
turvattomuuden tunteittensa pakottamana etsittävä sitä uusista yhteyksistä:
edellämainittu matematiikan ja luonnontieteiden tunneperäinen
yliarvostus esiintyy oireellisesti nykyaikaisessa muodossaan Kantin
filosofiaa myötäilevänä kvaliteettina. — Kantin tajunnassa parisen
vuosisataa sitten tapahtunut voimien kamppailu ennakoii tilannetta, joka
ei suinkaan ole unohtunut filosofian historiaan vaan on päinvastoin
mitä ajankohtaisiin, koska se on nousemasa yleiseen tietoisuuteen.
Kantin perimmäinen kysymys on meidän aikamme ihmisen yleinen on-
gelma. Myös Kantin yrittämä ratkaisu on tavallinen, olennaisissa kohdis-
saan tiedostamaton ratkaisuyritys yhä tänään. Käytännössä se mer-
kitsee alistumista käsitykseen inhimillisen tietokyvyn rajoituksista
ja voimattomuudesta ihmistä kaikkina aikoina askarruttaneiden olemas-
saolon arvoitusten edessä. Kantin ongelmat ja hänen kamppailunsa nii-
den kanssa eivät siten ole meille tomuttuneiden kirjastojen hämärää,
vaan elävää todellisuutta, joka tavalla tai toisella saa ilmauksensa
jokaisen tajunnassa!

Kun antroposofisen hengentieteen perustaja Rudolf Steiner 1880-
luvulla kehitteli Wienissä väitöskirjansa (*Wahrheit und Wissenschaft*)
ja filosofisen pääteoksensa, *Philosophie der Freiheit*, ajatuskulttuuria,
oli Immanuel Kantin *Kritik der reinen Vernunft*'in ilmestymisestä
kulunut jo vuosisata. Kantin vaikutus, joka aikalaisiin oli ollut tavaton,

tuntui edelleenkin voimakkaana: vuosittain ilmestyi yhä uusia tietoteoreettisia tutkimuksia, joissa selvitettiin niitä ongelmia, jotka Kant oli kaivanut esiin. Kantin filosofia merkitsi vieläkin haastetta, jonka huomioiminen näytti välttämättömältä tarkasteltaessa inhimillisen tiedon- ja todellisuudenkäsitteiden perustavia kysymyksiä. — Steiner toteaa aikakautensa filosofian »kärsivän epäterveestä Kant-uskosta, joka on muodostunut ratkaisevaksi esteeksi filosofian kehitykselle ja nykyajan ihmishenkeä tyydyttävän maailman- ja elämäntutkimuksen luomiselle.» Steinerin Kantin tietokritiikkiin kohdistamat huomautukset eivät sinänsä ole ainutlaatuisia. Vastaavia oli tehty jo ennen häntä ja niitä on toistettu hänen jälkeensäkin. Mutta jo hänen kiinnittäessään huomionsa siihen, että »Kant tosin seikkaperäisesti osoitti, mihin inhimillinen tietokyky ei pysty, mutta ei sensijaan selvittä ollenkaan, mihin se todella kykenee», havaitsemme Steinerin pyrkimysten suunnan. — Kanthan oli »filosofian kopernikaanisessa vallankumouksessaan» mielestään vastaansanomattomasti ja lopullisesti todistanut, että aistien välittämän ja järjellä ymmärrettävän todellisuutemme tuonpuoleiset olioiden alkuperusteet, joita ihminen on koko olemassaolonsa ajan etsinyt, ovat tietokykymme saavuttamattomissa. »Oliosta sinänsä», jonka vaikutus meidän tosin on ehdottomasti otettava huomioon, emme voi tietokykymme muuttumattomasta rakenteesta johtuen milloinkaan saavuttaa tietoa. Tieteellisen pyrkimyksemme on senvuoksi alistuttava tietokykymme asettamiin rajoihin ja pitäydyttävä kokemusperäisesti saavutettavissa olevaan. »Das Ding an sich» seuraa ajatuskummituksena ja ratkaisevana piilevänä edellytyksenä Kantia kaikessa hänen ajattelussaan. Keskeisen merkityksen se saa hänen praktillisessa filosofiassaan.

Siirtyessään Kantin tietoteoriasta hänen moraalifilosofiaansa kokee lukija elämyksellisen kuilun, jonka yli on hypättävä eräänlaiseen ikäänkuin-ajattelun maailmaan. Vaikka emme voi olioista sinänsä mitään tietää, emme edes toivoa koskaan saavamme tietää, on niiden vaikutuksilla siinä moraalissa todellisuudessa, jossa ihminen havaitsee elävänsä, avainmerkitys. Tuosta tuonpuoleisesta, ehdottomasti saavuttamattomasta ja tuntemattomasta olioiden sinänsä maailmasta on nimittäin kotoisin se kuuluisa kategorinen imperatiivi, joka ulkopuolelta lankeavana voimana säättää inhimillisen käyttäytymisen ja toiminnan lait. Moraaliopissaan Kant tarjoaa meille eräänlaista uskon korviketta ja voittopuolisesti tiedosta kiinnostuneellekin jonkinlaista lohdutusta! Vaikka aikalaiset aluksi kokivatkin Kantin ratkaisun kaikkia osapuolia, yhtä hyvin uskon kuin tiedonkin henkiä tyydyttävänä, sysää se meidät kuitenkin pessimistiseen passiivisuuteen. Oppi tietokyvyn rajoista vie pohjan todella tyydyttävältä ratkaisuyritykseltä. Moderni ihminen ei voi tietoisesti tarttua Kantin ratkaisuun ollessaan tänään samojen kysymysten edessä. Kantin tänään herättämä keskustelu on tosin jäänyt filosofian historiaan, mutta hänen problematiikkansa elää ja me elämme asiantilaa huomaamatta kantilaisuuden varjoissa, niissä umpikujissa kierrellen, joista Kant turhaan yritti ulospääsyä. Tieteen ja tekniikan ihailu ei auta elämänongelmien edessä. Traditionaalinen usko polkee kriiseissään tajunnankehityksen virrassa. Aikakautemme luonne viittaa ulospääsyä tiedon suuntaan, mutta kantilainen passiivinen tiedonkäsitteemme johtaa umpikujaan.

»Näiden tutkimusten tuloksena ilmenee, ettei totuus ole, kuten tavallisesti oletetaan, jonkin käsitteellinen heijastuma, vaan ihmishengen vapaa luomus, jota ei ylipäänsä ollenkaan olisi olemassa, ellemmme sitä itse tuottaisi. Tiedon tehtävänä ei ole *toistaa* jotain jo toisaalla olemassa olevaa, vaan sen tehtävänä on *luoda* kokonaan uusi alue, joka yhdessä aistien välittämän maailman kanssa muodostaa koko todellisuuden.

Ihmisen korkein toiminto, hänen luova henkensä, on siten elimellisesti jäsentynyt yleiseen maailmantapahtumiseen. Ilman tätä toimintoa ei maailmantapahtumista voitaisi ollenkaan ajatella itsessään yhtenäisenä kokonaisuutena. Ihminen ei ole maailmantapahtumisen joutilas sivustakatsoja, joka hengessään jäljentäen toistaa jotain ilman hänen myötävaikutustaan maailmankaikkeudessa toteutuvaa, vaan hän on maailmanprosessin luova vaikuttaja, ja tietotoiminto on maailmankaikkeuden elimistön täydellisin jäsen.»

Näin luonnehti Rudolf Steiner Wahrheit und Wissenschaft-kirjansa esipuheessa v. 1891 ihmisen suhdetta tietotoimintaan ja tiedon ilmiön tosiasiaan. — Tieto on tajunnassamme tapahtuvan prosessin tuottamaa, tietokyky on luonnon, tajunnan kokonaiskehityksen ihmisessä toteuttama organismi. Ratkaisevaa on, että on mahdollista tiedostaa yksityiskohtaisesti tietoprosessin luonne henkilökohtaisen tajunnan tapahtumassa. Dynaamisessa tietoteoriassaan Steiner esittää tietotapahtuman lainalaisuuksien seikkaperäisen kuvauksen ja analyysin. Tämä tietotapahtuman tiedostamisprosessi johtaa elämyksellisesti toteutettuna tietotapahtuman »sisään». Tietokyvyn organismi-luonne tulee ilmeiseksi, samoin sen aktiivisen käyttämisen ja kehittämisen mahdollisuus. Steiner haluaa asettaa tiedon toiselle tasolle kuin mille tavanomainen käsityksemme sen sitoo. Kysymys on tavallaan vain uudesta näkökulmasta, tavanomaisesta poikkeavasta ongelman käsittämistavasta: kysymys on tietotapahtuman tosiasiallisen luonteen täsmällisestä tiedostamisesta. Mutta tiedostaminen merkitsee dynamiikkaa: voimien vapautumista, sovellutus- ja kehityskelpoisuutta, elämää. — Jos onnistumme luopumaan sivustakatsojan roolistamme ja seuraamaan Steinerin ehdottamaa tietä tiedon »sisään», mahdollistuu meille myös tietotapahtuman, tiedon ilmiön syvimmän mielen ymmärtäminen: tietoprosessi paljastuu vapauden johtavaksi kehitystapahtumaksi.

Dynaaminen tiedonkäsitys osoittaa siten myös moraalin ja tiedon alueiden välisen kuilun passiivisesta tiedonkäsityksestä johtuvaksi näennäsongelmaksi. Steiner jatkaa edellä lainatussa kohdassa:

»Toimintamme lakeihin, siveellisiin tavoitteisiimme on tästä käsityksestä se tärkeä seuraamus, ettei niitäkään voida pitää jonkin ulkopuolellamme olevan jäljennöksenä, vaan ainoastaan jonakin meissä itsessämme olevana. On siten hyljättävä ajatus voimasta, jonka käskyinä meidän tulisi siveyslakejamme pitää. Emme tunne mitään »kategorista imperatiivia», joka ikäänkuin tuonpuoleisen äänenä sanelisi meille, mitä meidän on tehtävä tai tekemättä jätettävä. Siveelliset tavoitteemme ovat oma vapaa luomuksemme. Meidän on vain täytettävä normit, jotka itse itsellemme säädämme. Siten käsitystapa, joka pitää totuutta vapauden tekona perustelee myös siveysopin, jonka perustuksen muodostaa täydellisesti vapaa persoonallisuus.»

Näkökulman vaihtaminen suhteessa ajatteluun ja tietoon on teoriassa hyvin yksinkertainen asia. Käytännön lukemattomat ajatustottumukset, joita lisääntyvä passiivisuus ruokkii, tekevät asian toteuttamisen kuitenkin vaikeaksi. — Ongelma on viime kädessä kytketty niiden vastakaisten henkisten voimien prosesseihin, jotka taistelevat ihmisestä hänen tajuntansa tiedostamattomissa perustoissa käyttäen aseinaan mm. juuri ajatustottumuksiamme, niiden joukossa passiivista tiedonkäsitystämme, joka saa meidät usein unohtamaan, että *kaiken inhimillisen ajattelun ja tieteellisen pyrkimyksen tärkein ongelma voi olla vain — ihminen itse!*

KOMMUNISMENS VAGGA

*En gata. Hamburg? London? Wien? Paris?
Kväll. Mörker. Storm. Den stora spelrutan
af en butik för alla läckerheter
från jordens haf och länder, klart belyst.
Allt dukas upp för vandrarns lystna blick,
allt doftar lust, allt skiner välbehag.
Stig in! Förnimmer du ej Herrens ord:
»Jag hungrade, och du gaf mig att äta» . . .
— Ja, med ett tillägg: ät, om du har guld!*

*Längst in i detta rika paradis
framskymta skuggor, sträckta i divanen
vid berg af ostron, hummer och champagne.
Men utanför stå, halft i gatans mörker
och halft förbländade af rutans dager,
vid dennas ena hörn en svulten usling,
i trasor klädd, och vid det andra hörnet
en fattig mor med ett förhungradt barn.*

*Du, som därinne sitter mätt vid bågarn,
drif bort dem, om de lystet stirra in!
Skjut ned dem med kartescher, om de sträcka
sin magra hand mot dina läckerheter
och säga till dig: egendom är stöld!*

SUUNNITELMATALOUS, VAPAUS JA KANSANVALTA

Demokraattinen valtiojärjestys on historiallisesti syntynyt *laissez-faire*-talousjärjestelmään yhteydessä. 1900-luvulla on kuitenkin klassillisen taloudellisen liberalismiin aikakausi ratkaisevasti ohitettu. Työväenliikkeen on tällöin tärkeätä päästä oikeisiin käytännöllispoliittisiin johtopäätöksiin jo saavutettujen tulosten turvaamiseksi ja uusien tavoitteiden asettamiseksi.

Työväenliike ei voi luopua historiallisesta, varsinaisesta tehtävästään, kansakunnan kehityksen ohjaamisesta oman aatteensa, *sosialismin* perustalta. Koska työväenliike on kahtiajakautunut, on myös tarkasteltava tämän kahtiajakautumisen syitä. Olisi liian helppo ratkaisu yhtyä niihin, jotka näkevät kommunismissa *ainoastaan* joidenkin »asiasiaisten» aineiden kapinaa järjestynyttä yhteiskuntaa ja rauhallista kehitystä vastaan. Kommunismi edustaa omalla tavallaan joukoille *idealismia*, politiikan »sunnuntaikasvoja», mikä selittää sen kantovoiman suurten kannattajajoukkojen keskuudessa.

H. J. Laski on sanonut kommunismista erään tärkeän tosiasian: »Kommunismi on aate, joka on syntynyt tietyistä historiallisista edellytyksistä. Se ilmaisee koko joukon näiden edellytysten luomia tarpeita. Tässä tapauksessa ei voi olla vertaamatta sitä kristinuskoon. Älkäämme unohtako, että toisin ajattelevat sanovat tänään kommunisteista aivan samaa kuin natsit sanoivat juutalaisista ja pakanat ensimmäisistä kristityistä. Samoja asioita kertovat venäläiset ja näiden satelliittivaltiot Atlantin liiton valtiomiehistä. En tunne mitään luottamusta puhtaaksiviljeltyjä negatiivisia toimenpiteitä kohtaan — etenkin kun niiden tärkeimmät aseet ovat haukkumasanat ja retoriikka — jonkin aatteen voittamisessa. Ammattiyhdistysjohtajat voivat sillä keinolla eliminoida kommunistit ammattiyhdistyksistään yhtä heikolla menestyksellä kuin Rooman keisarit, Nerosta aina Diokletianukseen saakka, kykenivät lopettamaan kristinuskon. *Tulee sen sijaan koettaa muuttaa*

niitä olosuhteita, joista kommunismi on syntynyt, ja tällöin ajatella, ettei vallankumousta merkitseväenä aikana voida tyytyä fraaseihin. Vaaditaan nopeutta, sopeutumiskykyä, rohkeutta ja toivoa, mikäli halutaan taistella menestyksellisesti kommunisteja ja heidän menettelytapojaan vastaan. *Meidän tulee kohdata heidän haasteensa tuntemalla omaa asiaamme kohtaan samaa innostusta, mikä heillä on omaansa. Mutta meidän on myös nähtävä selvemmin kuin he näkevät.*» (H. J. Laski, Trade Unions in the New Society.

Laski tahtoo siteeratussa lausunnossa korostaa kansanvaltaisen sosialismin olemusta *myönteisen uudistusohjelman sisältävänä aktiivisena teoriana ja aatteena*. Tämän valtio-oppineen »poliittisessa testamentissa» (Laski kuoli v. 1950) on syvälinen totuus. Kysymys ei ole ainoastaan kommunismin vastaisesta taistelusta käyttäen poliittisen valistustyön keinoja. Paljon menestyksellisempiin tuloksiin päästään silloin, kun yhteiskunta ja valtiokoneisto uudistuvat *myönteisesti* niin, että suurten joukkojen luottamus kansanvaltaisesti aikaansaattavaan *talousjärjestelmän* uudistamiseen säilyy tai palautuu. Kommunismin propagandan usein vaalimiin totaalisin valheisiinkin voidaan tällöin vastata tosiasiallisilla teoilla ja saavutuksilla, jotka myönteisesti vaikuttavat suurten joukkojen elämänehtoihin.

Korostamme erityisesti, ettei uudistuksien toteuttaminen riipu yksinomaaisesti työväenluokan voimasta eikä ajattelutavasta. Keskiluokan on tarkistettava yhteiskunnallisen ajattelunsa perusteita omien todellisten etujensa ja kansakunnallisten kokonaisetujen asettamisen vaatimusten mukaisesti. Ainakin osittain se lähestyy sosiaalidemokratiaa.

Demokratian edellyttämä muutosprosessi on jatkuvaa aatteellista keskustelua. Se on yhteistyön, rinnastuksen ja etujen sovittelun prosessia. Sen mielekkyys on näkemyksessä, että tosiasioiden selvittelyn perustalta voidaan päätyä yhteisten etujen *suhteellisen* oikeaan määrittelyyn. Näin saavutettu kokonaisetä merkitsee suhteessa vastakkaisiin eturyhmiin myös *suhteellista oikeudenmukaisuutta*, joka vastaa työväenluokan ja siihen itsensä samaistavien väestöryhmien, kansan enemmistön etuja ja tarpeita.

Porvarilliselta taholta korostetaan demokraattisen sosialismin suunnitelmatalousteorioita vastaan seuraavia näkökohtia (*Trolf Elsterin* mukaan, »Sosialismen under debatt», Oslo 1950, ss. 90—102):

1. Yksilöllinen aloite ja vapaa kilpailu on sekä luonut että säännötellyt valtavasti edistyneen tuotantokoneiston. Valtava taloudellinen edistyminen on siis ollut yksityiskapitalistisen markkinatalouden kilpailun suoranainen ansio.

2. Talouselämä kärsii vakavia vaurioita, jos sen johto otetaan pois »ammattimiehiltä» ja siirretään valtion hallintoviranomaisille.

3. Tunnemme niin vähän talouselämää määrääviä hienosyisiä lainmukaisuuksia, että tämän vähäisen tuntemuksen perustalla on mahdollonta rakentaa suunnitelmataloutta.

4. Yksi ainoa virhelaskelma jossakin suunnitelmatalouden koneiston avainosassa saattaisi aiheuttaa arvaamattomia vahinkoja koko talouselämälle.

5. Valtion yhtenäisesti johtama elinkeinoelämä muodostuisi liian suureksi, kankeaksi ja epäkäytännölliseksi koneistoksi, jonka ylläpitäminen ei taloudellisesti »kannattaisi».

6. Yhteiskunnallisesti johdettu talouselämä ei tarjoaisi yksilölle taloudellisissa asioissa mitään suojaa, koska valtiovalta olisi taloudellisissa suhteissa silloin yksilön toisena osapuolena.

7. Valtion virastoista katoaisi yksilöllinen vastuuntunto ja aloitekyky.

8. Poliittiset arvovaltakysymykset ja poliittinen taktiikka vaikuttaisi

sivat sietämättömän haitallisesti talouspolitiikkaan, jota pitäisi johtaa pelkästään asiallisin, so. taloudellisin kannattavuusperiaattein.

9. Suunnitelmatalous johtaisi valtiollisen demokratian vapausarvojen kieltämiseen. Taloussuunnitelman toteuttaminen edellyttäisi ja vaatisi nimittäin vastuun ja vallan keskittymistä sekä yksimielisyyttä suunnitelman päämäärästä. Valtiollista oppositiota ei voitaisi siis sallia, koska se voisi vaarantaa taloussuunnitelman täytäntöönpanoa.

10. Sivistyselämänkin aineelliset edellytykset lankeaisivat taloussuunnittelun puitteisiin, mikä lamauttaisi henkistä luovaa toimintaa ja saattaisi luovat kirjailijat, taiteilijat ja tutkijat hallituksen valvontaan.

Kohdat 1—8 perustuvat Trolf Elsterin luetteloon, kun taas väitteet 9 ja 10 on otettu muista yhteyksistä. Kaikki nämä väitteet voi helposti tavata meidänkin maamme lehdistöstä ja kuulla »vapaan markkinatalouden» edustajain ideologisista valistussaarinoista.

Mitä tulee viiteen ensisimainittuun suunnitelmatalouden vastaiseen väitteeseen, on ensinnäkin todettava niiden erittäin vanha alkuperä. Jo Thomas Moresta aina Herbert Spenceriin saakka on esiintynyt väitteitä, joiden mukaan yksityisen kilpailuvietin ja ansiomotiivin lakkaaminen merkitsisi »yleistä laiskistumista». Väitteet, jotka mainittuihin kohtiin sisältyvät, kumoutuvat suurelta osalta toteamukseen, että yksityiskapitalistisen talousjärjestelmän oma sisäinen kehitys on johtanut talouselämän hallinnolliseen kehittymiseen ja pääomien kasaantumisiin, joiden ansiosta entinen »vapaan kilpailun» käsite on varsin vieras tosiasiallisille olosuhteille. Samoin on jo suuryritysten hallintofunktio suuresti erkaantunut omistusoikeudesta.

Suunnitelmatalouden onnistumisen yleisenä edellytyksenä tietenkin on, että talouselämän lainmukaisuuksia riittävästi tunnetaan ja että kansantaloudellinen tieto osataan soveltaa käytäntöön. Olisi luonnollisesti liikaa väittää, että virheet taloudellisessa suunnittelussa eivät olisi mahdollisia. Mutta kun väitetään suunnitelmatalouden virhelaskelma-mahdollisuuksista punnitaan esim. suunnittele mattoman yksityiskapitalistisen markkinatalouden osoittamien konjunktuurivaihtelujen ja työttömyyden taustalta, voidaan todella kysyä, millä tavoin toistuneet pulakaudet ja niistä seurannut sosiaalinen turvattomuus sitten ovat osoittaneet »oikeiden» miesten aikaansaavan »virheetöntä» talouselämän johtoa?

Mitä tulee yksilön asemaan suunnittelutalouden yhteiskunnassa, se voi muodostua erilaiseksi aina sen mukaan, millaiseksi taloushallinto organisoidaan ja kuinka vaativia ovat välttämättömästi suoritettavat tehtävät. Jos kysymyksessä on suunnitelmatalouden toteuttaminen nopeiden talouselämän rakenteen piirissä tapahtuvien muutosten avulla, niin onhan nopealla teollistamisella aina oma vaikutuksensa yksilön asemaan. Tunnetaan sekä *keskitetyn* että *itsehallinnollisen* (desentralisoidun) suunnittelun mahdollisuudet. Kommunistinen ideologia puoltaa, kuten sen historiasta on todettu, tiukasti keskitettyä ja toimeenpanovallan kaikilla tasoilla valtapuolueen aktiivisesti johtamaa suunnittelua. Kun väitetään suunnitelmatalouden johtavan demokratian häviämiseen ja kansalaisten vapauden eliminoimiseen, vedotaan esim. Italian, Saksan ja Neuvostoliiton (yhteismitattomiin) suunnitelmataloudellisiin järjestelmiin, joiden vallitessa kansalaisten taloudellinen vapauspiiri suhteessa hallitusvaltaan (esim. *työvoiman sijoittamisesta* päättäviin viranomaisiin) on ollut todellakin varsin suppea.

Suunnitelmatalouden muodostuminen keskitetyksi ja vapausarvot syrjäyttäväksi valtionkapitalismiksi voidaan kuitenkin estää mm. myöntämällä *paikallisille* itsehallintokunnille riittävän laaja autonomia. Toinen mahdollisuus on, että eri elinkeinoalojen työntekijöitä ja toimihenkilöitä edustaville, valtiovallasta riippumattomille järjestöille annetaan

suunnitelmatalouskoneistossa riittävästi sananvaltaa. Kansalaisjärjestöjen olemassaolo valtiovallasta *riippumatta* on voimakas tae valtiovalan keskittymistä vastaan. Edelleen on todettava, että suunnitelmataloudellisia tehtäviä omaksuva valtiovalta on sekin sidottu lakeihin, joiden sivuuttaminen voidaan estää luomalla valtio-organien keskinäisen valvonnan ja tasapainon muotoja.

Suunnitelmatalous luonnollisesti edellyttää erityisesti uusien taloushallinto-ongelmien sosiologista ja valtio-opillista tutkimusta. Tässä ei voida muuta kuin viitata laajoihin ongelmayhteyksiin. Kun valtiovalta omaksuu uusia taloudellisia perustehtäviä, aiheuttaa tehtävien lisääntyminen sen *valtapiirin* laajentumista. Valtiollisen keskusvallan voimistuminen muodostaa *aina* — sen on historiallinen kokemus osoittanut — *mahdollisuuden* lisääntyviin valtiovallan väärinkäytöksiin kansalaisten vapauden kustannuksella. Ne jotka tavoittelevat valtiollista valtaa, eivätkä suinkaan tee sitä pelkästään 'jaloista päämääristä'.

Kehitys luo aina uusia institutioita. Tämä pätee myös demokratian kehitykseen nähden. Taloudellinen demokratia edellyttää uusia talousprosessin hallintomuotoja. Näin ennen muuta *tuotantolaitosten* puitteissa. Sellaisia on jo syntymässä. Viittaamme tässä ainoastaan kansainvälisen Työjärjestön toimesta jo v. 1950 suoritettuun tutkimukseen, missä todetaan ns. *teollisen demokratian* kehityssuunnan laajuus ja sen omaksumat vaihtelevat muodot. Näin saavutetut tulokset on syytä tutkia ja omaksua toteutetuista menettelytavoista tarkoituksenmukaisimmat.

Suunnitelmatalouden ei *välttämättä* tarvitse johtaa valtiolliseen keskitykseen ja sen kautta kansalaisten vapauspiirin kaventamiseen.

Suunnitelmatalous saattaa päinvastoin merkitä kansalaisten vapauspiirin laajentumista sikäli, että suunnitelmataloudellinen tuotanto kykenee todennäköisesti turvaamaan taloudellisen kasvun, kohottamaan elintasoa ja poistamaan lamakausien työttömyyden aiheuttaman palkkatyöläisjoukkojen taloudellisen ahdingon. Myös sosiaalisten etujen piiriä voidaan laajentaa. Tässä mielessä kansanvaltainen sosialismi on todella vapausliike, jonka käytännöllispoliittisena pyrkimyksenä on kansanvaltainen suunnitelmatalous.

Kuitenkin on korostettava, että demokratia on alituisen vaarassa, ellei sen voimana viime kädessä ole yhteiskunnan jäsenten omaksuma *demokraattinen ajattelutapa*. Kansanvaltaisen työväenliikkeen on pidettävä huoli sen vaalimisesta omien järjestöjensä puitteissa ja koko yhteiskunnassa. On otettava vakavasti toteamus, että demokratia on nykyaikana ennen muuta sen varassa, onko se todella ihmisten sosiaalista elämää hallitseva ajattelutapa ja *elämänmuoto*. Vapauden ydin on *yksilön mahdollisuudessa toteuttaa itseään*, samalla kun hän toteuttaa yhteiskunnallisesti arvokkaita tehtäviä ja auttaa kokonaisuutta omalla panoksellaan.

»Oleellista demokratiassa on, että valtion voimavarat ovat yhteistä omaisuutta, jota hoidetaan kaikkien kansalaisten nimessä, kaikkien edustajien kautta ja kaikkien eduksi», sanotaan eräässä englantilaisessa julkaisussa. *Barbara Wootton* on taas teoksessaan »Vapaus suunnitelmataloudessa» esittänyt tämän ajatuksen seuraavasti: »Suunnittelun oikeutuksen vapauden kannalta on oltava siinä, että kun yhteisvastuullisesti päätetään taloudellisista vaihtoehdoista, niin meidän vapauksiemme täytyy laajentua ja pettymystemme pienentyä: meillä on tällöin suurempi mahdollisuus tehdä, mitä tahdomme. Tämä puolestaan sisältää, (1) että on päämääriä, jotka voidaan määritellä »kaikkien etujen» mukaiseksi, (2) että nämä päämäärät voidaan määritellä kyllin täsmällisesti, (3) että henkilöt, joiden tehtävänä on tehdä päätöksiä kaikkien eduksi kaikkien nimessä, todella jatkuvasti pyrkivät niin teke-

mään.» (Barbara Wootton, *Freedom under Planning*, Lontoo 1946, ss. 22—23) Hän osoittaa teoksensa erittelyissä, kuinka vaikea suunnittelun ongelma on vapausarvojen säilyttämisen kannalta. Mainitun teoksen ansiona on ennen muuta suunnitelmatalouden ja vapauden yhdistämisen edellyttämien *kasvatusvaatimusten* osoittaminen.

Demokratia on aina suuresti johtajiensa varassa. Taloudellinen suunnittelu vaatii myös johtohenkilökuntaa, asiantuntemusta ja organisaatiokykyä. Miten voidaan kiinnittää »oikea» mies »oikealle» paikalle, on todella ongelma, jonka ratkaisusta riippuu paljon. *Vapaa arvostelu on kuitenkin suunnitelmatalouden onnistumisen edellytys*. Sen avulla voidaan myös torjua virkavaltaisuutta, lahjomista ja muita rappeutumisilmiöitä, jotka kaikissa oloissa uhkaavat demokratiaa. Kansanvaltainen sosialismi korostaa myös erityisesti *kasvatustekijöiden* merkitystä. Tällöin ei ole unohdettava yhteiskunnallisuuteen, *sosiaaliseen ajatteluun* ja vastuuseen kasvattamista.

Barbara Wootton toteaa mainituissa tutkimuksissaan, että valtion taloussuunnittelussa valtaa *voivat* käyttää myös julmat ja tyrannimaiset ihmiset. Olisi erittäin lapsellista kuvitella, että suunnitelmatalouden yhteiskunnassa kansalaiset muuttuisivat sävyisiksi ja sosiaalisiksi olennoiksi, joiden ainoa motiivi olisi lähimmäisten palveleminen! Ihminen saattaa uskoa lähimmäisistään mieluummin hyvää kuin pahaa tai päinvastoin — tieteen kanta näyttää olevan, että »ihmisluonto» on sekä »hyvä» että »paha». Mutta on yleensä syytä muistaa Edgar Lee Mastersin runollista varoitusta: »Minä sanon Sinulle, Spoon River ja Sinulle, oi Tasavalta: Varokaa miestä, joka on kohonnut valtaan aloitettuaan uransa housunkannattimilla.» Kansanvaltaisessa valtio- ja yhteiskuntaelämässä vilisee monenlaisia tyyppejä, joista toiset ovat todellisuudelle vieraita haaveilijoita, toiset taas kylmän laskelmoivia valtaihmisiä. Kansanvaltainen suunnittelu ei voi luvata mitään paratiisia — se ei ole kertakaikkinen maailmanparannussuunnitelma, vaan ohjelma yhteiskuntatalouden organisoimiseksi mahdollisimman suuren subjektiivisen (*yksilöitä* hyödyttävän) ja objektiivisen (*koko yhteiskuntaa* hyödyttävän) kokonaistuloksen aikaansaamiseksi.

Aikaisemmin sanottiin suunnitelmatalouden tavoitteena olevan »kaikkien hyvinvoinnin». On ilman muuta selvää, ettei tällaista olotilaa koskaan ole todellisuudessa olemassa. Se on ainoastaan *ideaalita-voite*, joka tosin voidaan ehkä sopimusteitse teoreettisesti määritellä ja siirtää käytännöllisen politiikan tavoitteeksi. »Yhteinen hyvä on jotakin, mitä yleisesti pidetään hyvänä», sanoo Wootton. On siis olemassa *yhteisten arvosteluperiaatteiden* tarve. Juuri yhteisten arvosteluperusteiden kehittyminen on jo — huolimatta luokkajakaisen yhteiskunnan perusristiriidoista — johtanut esim. sosiaalipolitiikan tunnustamiseen: kaikki puolueet aina äärimmäisistä konservatiiveista kommunisteihin saakka nykyisin korostavat esim. »jokaisen kansalaisen» oikeutta saada tyydyttää välttämättömät elämäntarpeensa. Ei mikään puolue puolla nälkää, slummiasuntoja eikä työttömyyttä, toteaa Wootton.

Suunnitelmatalous edellyttää, että kansalaisjoukot pääsevät sopimukseen niistä päämääristä, joihin suunnittelun avulla tulee pyrkiä. Demokratia edellyttää, että *kansan enemmistö* on suunnitelmatalouden tavoitteiden takana. Ellei tämä ehto täyty, niin suunnitelmataloudesta tuskin voi muodostua kansanvaltaiset vapausarvot säilyttävää järjestelyä.

Tämän ehdon täyttyminen edellyttää ymmärtääkseni ainakin kahta asiaa: (1) suunnittelun yleiset *kohteet* on määriteltävä kyllin laajasti ja (2) suunnitelmatalouden on rajoitettava sivistystoiminnan *aineellisten* edellytysten kehittämiseen.

Suunnittelun taloushallinnon *teknillinen* välttämättömyys on keski-

tetty päätös ja valvonta. Tämä ei merkitse kuitenkaan taloushallinnon valtio-oikeudellista vastuuttomuutta, vaan eri elinten tehokasta yhteistoimintaa ja keskinäistä valvontaa. Suunnitelmatalouden *kohteiden* väljä määrittelyminen taas merkitsee sitä, että ainoastaan taloudellisen kehityksen suuret linjat tulevat ajallisesti ja asiallisesti keskusvallan toimesta karkoitetuksi, kun taas näiden linjojen käytännöllisessä toteutamisessa on jätettävä sijaa *paikalliselle, yksilölliselle ja ammatilliselle aloitteellisuudelle*.

Kohdalla (2) taas ymmärretään, että suunnitelmallisuuden on osattava löytää omat rajansa. Jos esim. rakennustuotanto on suunnitelmallisesti johdettua, niin suunnitteluviranomaisilla on valtuus antaa rakennuslupia tai kieltää ne. Hallitus, jolla olisi käytettävissään oikeus suunnitella voimaisia piirtoa ja yksityiskohtaa myöten yhteiskunnan aineellisten voimavarojen käyttö, voisi tehdä tehokkaan puhe- ja uskonnonvapauden mahdottomaksi jokaiselle elimelle, henkilölle tai yhteisölle, jota hallitus ei pitäisi suotavana. Se kävisi päinsä yksinkertaisesti siten, että hallitus kieltäisi tarvittavat aineelliset välineet; rakennusten tarveaineet, kirjapainot, sanomalehtipaperin jne.

Tätä mahdollisuutta ei voida kiistää: suunnittelu *saattaa* johtaa väärin toteutettuna siviili- ja kulttuurivapauksien poistamiseen tai kaventamiseen.

Mutta kun vaara tunnetaan, niin sitä vastaan voidaan taistella: »Tuomita kaikki taloudellinen suunnittelu sillä perusteella, että se voi liiallisuksiin johdettuna tehdä tyhjäksi ilmaisuvapauden, on samaa kuin kieltää kaikki viattomat toiminnot sillä perusteella, että ne tietyissä olosuhteissa voisivat olla yhteiskunnanvastaisia», sanoo Wootton. On selkeästi tajuttava suunnitelmallisuuden vaaramomentit, tunnustettava ne ja kuitenkin päättäväisesti tutkittava keinoja, joiden avulla suunnitelmallisuus muodostuu kansalaisten vapauspiiriä laajentavaksi eikä sitä edes tilapäisesti ns. ylimenokautena kaventavaksi.

Yksilön vapaudella on silti aina omat reaaliset rajoituksensa. On täysin väärin samaistaa individualistinen ajattelutapa ja yhteiskunnallinen vapaus. »Vapauden todellinen perusta on aina ollut yhdenmukaisuus pikemmin kuin kaaos», kirjoittaa professori *Soltau*. Yhteistoiminnan ja yhteisvastuun voimavarat ovat aina suuremmat kuin eristäytymisen ja egoismin. Yhteiskunnan vapaus voi säilyä ainoastaan sosiaalisen kontrollin turvin. On syytä palauttaa mieliin H. J. Laskin näkemys asiasta. Hän yhdistää vapauden erityisesti yhteiskunnalliseen ja valtioliseen *turvallisuuteen*.

Useimmat sosiologit ovat yksimielisiä siitä, että vapaus ei ole enää tulkittavissa vanhan taloudellisen liberalismiin koulukunnan mukaisesti. Yhä selvemmin myös tajutaan vapauden velvoitussisältö. Sosiologi *Giddings* mm. toteaa, ettei vapaus ole suinkaan yksilön »oma» ansio, vaan »perustuu yhteiskunnan yhteiseen tunteeseen ja arviointiin, että yksilöllinen vapaus on yleensä kaikille suotava asia». Hän toteaa, että sivistyksellinen liberalismi, joka tarjoaa yksilölle mahdollisimman suuren toiminnan ja ajattelun vapauden, vallitsee yhteiskunnissa, missä järkevä ajattelun yhdensuuntaisuus on kehittynyt. Hän toteaa, että yhteiskunnissa, joiden jäseniä yhdistää »henkinen ja moraalinen yhdenvertaisuus» — yhteenkuuluvaisuus — saattaa kehittyä liberaalinen ethos. Sitä ei voi syntyä, jos vallitsee suuri *elämänehtojen* erilaisuus. *Sosiaalinen eriarvoisuus on aina vapautta uhkaava momentti*.

Yksityiskapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän henki on mielestäni *politiikan vastainen*. Poliitiikan ydin on aina ollut pyrkimys yhteiskuntakehityksen *tietoiseen* suuntaamiseen. Harvainvaltaisen politiikan päämäärät saneli luonnollisesti vallanhaltijoiden käsitys yhteiskunnan edusta, minkä harvainvalta samaisti omien etujensa kanssa. Kansanvaltaisissa

valtioissa lähtökohta on toinen: se ei voi olla muu kuin *sosiokratian* ajatus: *valtio on yhteiskunnan oma elin yhteiskunnan päämäärien ja tarkoituksien toteuttamiseksi*. Valtiovalta ei siis ole yhteiskunnalle vierasta käsky- tai pakkovaltaa, joka kohdistuisi »ylhäältä» hallittaviin eli yhteiskunnan jäseniin. Valtiovalta on päinvastoin yhteiskunnallisten päämäärien yhteistä toteuttamista kehityksen ohjaamiseksi.

Jokaisen yhteiskunnan aineellinen ja henkinen menestys perustuu luovan työn tuottamiin arvoihin. Luovan työn organisoiminen edellyttää tekniikan nykyisellä tasolla kollektiivista toimintaa, so. ihmisten yhteisvastuullisia ponnistuksia. Kansakunnan aineellisten ja henkisten voimavarojen järkevä käyttö on ilman kokonaisetua edustavan kansanvaltaisen valtiovallan johtoa nykyaikana mahdotonta.

Suunnitelmallisuuden välttämättömyys myönnetään jo melko yleisesti tuotantoelämän *rationalisoinnin* nimessä. Kansanvaltaisen sosialismin puoltama suunnitelmallisuus eroaa kuitenkin ratkaisevasti pelkän tehokkuusperiaatteen kannalta toteutettavasta talouselämän organisomisesta: sellainen »suunnitelmatalous» luotiin aikoinaan fašistisessä Italiassa ja kansallissosialistisessa Saksassa.

Ne jotka ajattelevat pelkästään talouskoneiston tehokkuutta sosialistisen omistusoikeuden perustalta, päätyvät taas helposti kommunismiin. Sosialismissa on tehokkuusnäkökannan ohessa aina mukana *moraalinen* näkökulma, so. pyrkimys yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, kansalaisten vapauden ja tasa-arvoisuuden arvojen säilyttämiseen.

Vaikka sosialismin perustana on taloudellinen ajattelutapa, sosialismin aatteen ydintä ei kuitenkaan voida ilmaista pelkästään talousteoreettisin käsittein. Sikäli siis ymmärrämme sosialismin sosiaalieettisenä suuntana. Sosialismi on myös siveellinen uudistusohjelma, jonka toteuttamisen edellytykset tosin ensisijaisesti koskevat yhteiskuntatalouden uudelleenorganisointia. Liitymme tässä kernaimmin englantilaisen G. D. H. Colen tulkintaan: »*Socialismi tarkoittaa neljää läheisesti yhteenkuuluvaa asiaa. Se merkitsee inhimillistä toveruutta, joka kielittää ja poistaa luokkaeroavuudet. Se merkitsee yhteiskuntajärjestelmää, jonka puitteissa kukaan kansalainen ei ole lähimmäistään rikkaampi tai köyhempi niin suuresti, että kanssakäyminen samoin perustein olisi mahdotonta. Siihen kuuluu ensisijaisen tärkeiden tuotantovälineiden omistusoikeus ja kaikkien kansalaisten velvollisuus palvella toisiansa kykyjensä mukaan.*»

Suunnitelmatalouden toteuttamisen tunnus on nykyään sosialistisessa ajattelussa etualalla verrattuna *sosialisoinnin* tunnuksen. Miksi näin on laita, vaatisi tässä yhteydessä pitkälle meneviä talous- ja yhteiskuntateoreettisia selvityksiä.

Suunnitelmataloudellisen kehityssuunnan jatkuva voimistuminen on omiansa luomaan edellytyksiä suurten joukkojen lisääntyvälle turvallisuudelle. Ennen muuta on työllisyyden säilyttäminen tärkeä suunnitelmatalouden tavoite. Samoin myös elintason jatkuva kohottaminen ja sosiaaliturvan laajentaminen. Paluu 1930-luvun taloudelliseen turvattomuuteen ei enää ole Euroopassa mahdollista.

Suunnitelmataloudellinen kehityssuunta edellyttää kansanvaltaisen valtion taloudellisen toimipiirin laajentumista, kuten jo on todettu. Mutta se ei yksinään riitä. On myös vahvistettava taloudellisen kansanvallan muita muotoja, esim. kehitettävä teollista demokratiaa. On luotava sellaisia menettelytapoja, joiden avulla kansalaisjärjestöt saadaan mukaan taloudellisten ongelmien ratkaisuun. Ainoastaan *elvyttämällä kansanvaltaisen yhteiskuntaelämän vaatimaa kansalaisten aloitteellisuutta, omatoimisuutta ja vastuunalaisuutta voidaan estää suunnitelmatalouden muodostuminen virkavaltaisesti johdetuksi, kankeasti ja hitaasti toimivaksi taloushallinnoksi*.

POPTAITEESTA

Aikamme taiteen avainsanoja on pop.

Pop on arkista taidetta, taide-elämys keskellä kaupungin liikennettä, kauneusarvoja roskatunkiolta. Kuluneet esineet otetaan esille, käytetyt raitiovaunuliput säästetään taideilmaisun keinoiksi, konserteissa sahataan pianot moottorisahalla, koska pianon muut äänet ovat jo liian tuttuja.

Pohjimmalta tämä merkitsee sitä ettei pop-taide rakennu muihin kuin tunnearvoihin. Ainoastaan tunne on silloin taiteen syntymisen syy. Miksi siis sekoittaa siihen järkeä? (Ehkä on oireellista että pop-taide tulee Yhdysvalloista missä tunteella ei ole sijaa rahan hallitsemassa arkipäivässä.)

Pop-taiteen johtavia ajatuksia on käsitys, että taideteos syntyy vastaanottajan mielessä. Pop-taiteilijat eivät siis oikeastaan ole taiteilijoita eivätkä valmista taidetta, he kokoavat aineistoa, antavat ohjeita, alleviivaavat: vastaanottaja muovaa tästä oman taide-elämyksensä. Se merkitsee myös ettei aineksissa ole mitään kvaliteettieroja: Beatles ja Mozart voivat molemmat antaa nämä ainekset. Pop-taiteen kriteerinä on juuri vahva tunne. Mutta onko tunne riittävä? Ja ovatko — crudele

dictu — kaikki taiteilijat tosiaan yhtä hyviä keräämään aineksia taide-teoksiin? Eiköhän elämyksen laatu hyvin suuressa määrin riipu juuri aineksista? Tosinhan tämä seikka tavallaan pelastaa taiteilijan nimen, ja hyvä niin, sillä kuinka pop-taiteilija muuten voisi selittää miksi hän aina mainitsee oman nimensä taideteoksen yhteydessä, joka itse-asiassa syntyy vastaanottajan mielessä?

Pop-taiteilijat ovat unohtaneet etteivät taiteen vastaanottajat halua sellaista taidetta mikä heidän on itse muovailtava. Koska taide on hyödytöntä, suorastaan tarpeetonta, sen täytyy jollakin tavalla osoittaa ylivoimansa, sen täytyy sisältää jotakin mihin vastaanottaja ei omin voimin pysty.

Pop-taiteilija väittää taiteensa olevan käyttöä varten. Hän haluaa sopeutua yhteiskuntaan. Minusta taas taide on epäsosiaalinen, se pyrkii yksinomaan korostamaan persoonallisuutta ja yksilön ilmenemis-muotoja. Taidetta voi minusta käyttää vain jättämällä se käyttämättä. Taideteos puhuu meille omaa kieltään, mutta se ei osaa kuunnella. Siis ei kannata puhua sille.

Pop-taiteessa on hyvää se, että se on yksinkertaista, improvisato-rista. Kaikki taide mikä puhuu meille elävänä vuosisatojen halki on »helppoa tekstiä». Kuitenkin pop-taiteilijat ovat väärinkäsittäneet tämän totuuden. He ovat yksinkertaisia toisin kuin ovat tarkoittaneet. Taiteessa yksinkertaisuus onkin vain illuusio yksinkertaisuudesta. Yksinkertainen sanonta ei vihaa ajatusta. Pop-taiteilijat vihaavat.

Sanotaan ihmisen rikastuvan sitä mukaa kuin hän tutustuu syvä-lisempiin ja muodollisesti vaikeampiin taideteoksiin. En usko siihen. Päinvastoin sanoisin taide-elämää itselleen rakentavan ihmisen tarvit-sevan yhä hienostuneempia käänteitä päästäkseen yksinkertaiseen tunteeseen. Taidekin on huumausainetta. Pop-taiteilijat kääntyvät hienostuneisuutta vastaan, käyvät suoraan tunteeseen. Ja siksi minä käännyn pop-taidetta vastaan. Minä en halua vaihtaa perimmäistä monikerroksisuutta heidän tavoittelevaansa yksinkertaisuuteen.

SYKSYN ERIKOISPROOSASTA

ILONA KOMPPA
AARNI KROHN
MARKKU LAHTELA
SEPPO LAPPALAINEN
OLAVI MERINEN
MARJA-LEENA MIKKOLA
TIMO K MUKKA
SAMULI PARONEN
PENTTI SAARIKOSKI
LIISA SILANDER
RAUNO TOIVONEN
AIMO VUORINEN

Jotakin tuttua, Kirjayhtymä
Minä olen Bobrikov, Otava
Jumala pullossa, Kirjayhtymä
Asekkätkijät, Kirjayhtymä
Muurahaispolku, WSOY
Tyttö kuin kitara, Otava
Maa on syntinen laulu, Gummerus
Kesä Aataminkylässä, WSOY
Ovat muistojemme lehdet kuolleet, Otava
Tapahtumat, WSOY
Montut, WSOY
Vuorokausi, Karisto

keskustelijat

Pirkko Teravuo, Osmo Jokinen

OJ Tuossa ovat syksyn proosaesikoiset, kaksitoista kaikkiaan. Pitäisi selvittää minkälaista syksyn sato oli Haavikon, Meren, Salaman, Kejosen ja muiden veteraanien rinnalla.

PT Aloitetaanpa sitten vaikka Saarikoskesta.

OJ Ja Lahtelasta.

OVAT MUISTOJEMME: »Tavallisesta ihmiselämän määrästä, 60:stä vuodesta hän on nyt elänyt noin puolet. Lapsesta on kehittynyt poika ja nuorukainen, nuorukaisesta mies. Hän luo silmäyksen kulke-
maansa taipaleeseen. Riemut vieläkin mielessä riemuina muistuvat...»

PT Kun tuota Saarikosken romaania luki, minusta koko ajan tuntui kuin olisin ollut liikkeessä, sightseeing-ajelulla Helsingissä.

OJ Minulle taas tuli mieleen totuuselokuva: kamera on lähtenyt kaduille ja ihmisten luo tallettaen filmille kaiken mitä näkee. Ovat muistojemme on siis totuuskirja...

PT ...jossa tämä hetki ja menneisyys (muistot) rinnastuvat. Helsinkiläinen lukee huvittuneena Saarikoskea, tutut nimet ja paikat vilahtelevat silmissä, ja kaljaveikot kyllä tuntevat Manalan, Vanhan ja Lehtisen Martin.

OJ Tuo lukutapahtuman erilaisuus on mielenkiintoinen: me Helsinkiläiset elämme kirjan tosiaan kuin todellisuutta, muualla se varmaan-
kin koetaan jo enemmän kirjoituksena paperipinnalla, jolloin kirjailijan keinot, mm. taidokas eri tyyllilajien käyttely puheenomaisuudesta

asiaesittelyyn, selvemmin huomioidaan. Mutta mitä liikkeellä oloon tulee, liikkuko Lahtela?

PT Lahtela ei tosi vaeltele paikasta toiseen kirjassaan, mutta kyllä minusta hän on silti jatkuvassa liikkeessä. Liike tapahtuu sisäisesti, ajatus seuraa toistaan, päässä pyörii kuvat. Liikkuma-ala on rajoitettu kuin pullossa.

OJ Jumalan jaoittelu houkuttelee miettimään jaotuksen perimmäisiä tarkoituksia — niin kuin Saarikoskessakin erilaisten ainesten suhteet — voisi esimerkiksi olettaa, että oikeudenkäyntialoitus esittelee runoilijan, luovan ihmisen, ulkopuolisten kokemana, sen jälkeen pujahdetaan runoilijan sisään ja lopuksi pääsemme arkiseen elämään, tavallisen ihmisen kokemiseen, maailmanpäivään.

JUMALA PULLOSSA: »Joku tuollainen Justus Toimelias puuhaa ja joku tuomoinen Malakias Hiljainen yrittää varjella hiljaisuuttaan ja sitä mitä se siinä hiljaisuudessa kasvattaa (jumala pullossa) ja Justus Toimelias yrittää repiä seinät rikki että koko tuo saatanan ajoneuvovirta rytisisi sisään Malakias Hiljaisen päähän kuin tunneliin (yrittävät tehdä yhtä pimeäksi maailman kuin heidän omat päänsä ovat sisältä) ja puhdistaisi sieltä kaikki orkideat ja orvokit että toinenkin heräisi huomaamaan historiallisen paikkansa toiminnan keskipisteessä ennen kuin kaikki Justus Toimeliaan (Goldwater) puuhat ovat lopullisesti päässeet irti käsistä...»

PT Ja sitten: »Jokainen hetki huutaa omaansa takaisin aivan kuin aika olisi menettänyt jotakin; jokainen hetki on pysähtynyt eikä aika riennä vaan seisoo ja jos se rientää niin sen rientäminen on hiljaista ja liikkumatonta». Tässä on myös tilitystä eletystä elämästä, poukkoiltaan sinne tänne ajatuksen vapaudella, ajatuksista toimintaan, toiminnasta kertomuksiin, on fantasioita, kriittistä maailmantarkkailua, historiaa jne ja lopuksi muutama sivu lehtileikkeitä: näin on, näin tapahtuu jatkuvasti.

OJ Saarikosken ja Lahtelan kirjoitustapa tuo mieleen ajatuksen, että varmaan voitaisiin pelkästään »vieraita tekstejäkin» järjestämällä saada aikaan teos, joka säätelee lukijan ajatukset tekijän haluamiin suuntiin ja siten kirja hahmottuisi tietyksi kokonaisuudeksi, jossa kirjailijan 'persoonallinen' ääni kuuluu. Ovat muistojemme lehdet... ja Jumala... sekottavat myös ansiokkaasti kirjallisuuden määrittäviä romaanista, novellista, kertomuksesta jne. Raja-aidat ovat kaatumassa kuten runoudessa liikutaan kuvan ja sanan välimaastossa. Mutta siirrytäänkö seuraaviin, tästä tulee mieleen vanhan hyvän ajan kaunis kullattu ja kiiltäväpintainen joulukortti:

MINÄ OLEN BOBRIKOV: »Olen virkamies, joka lähes kuusi vuotta sitten lähetettiin Suomen suuriruhtinaskuntaan Venäjän hallituksen määräyksestä ja kaikkein korkeimman käskykirjeen nojalla. Valtuuteni ovat melko suuret eikä asemani virka-asteikossa ole suinkaan vähäinen, pikemminkin sanoisin sitä merkittäväksi. Tehtäväni on kuitenkin siksi epäkiitollinen, etten oikeastaan ole lainkaan voinut nauttia näistä vuosista. Vähäistä on elämän iloisempi puoli ollut tällaiselle 65-vuotiaalle.»

PT Bobrikov, Schauman, Timirjasev, lääkäri, historiankirja ja sanomalehdet sekä kaiken takana Krohn luomassa kuvaa ihmisestä; Bobrikov kokemassa maailmaa romantiikan ja kyynisyyden silmälasien läpi..

OJ ..ja lukiessa ei enää oikeastaan ajattele historiallista todellisuutta vaan kokee kirjan hienona taiteellisenä suorituksena..

PT ..tuskinpa Krohn on yrittänytkaan historiallista vaan kaunokirjallista, romanttisen ihmisen tajuntaa, jossa sitten kuitenkin on alusta asti aavistuksena kohtalon kulku..

OJ ..jonka jo entuudestaan tunnemme kuten kreikkalaiset katsellessaan draamojaan..

PT ..ja inhimillinen kuvaus Bobrikovista, joka oli vain ihminen: »olen vain Venäjän hallituksen uskollinen virkamies — olen muuten nykijöiden valitsemista Bobrikovin luo, jossa pitkän eristyisyyden ja henkisen piinan jälkeen («heidän henkensä päästetään vapaaksi, sielu kaivetaan esiin») kokelaille annetaan tehtäväksi kirjoittaa selostus aiheesta: »Mitä tekisin, jos olisin aivan yksin» ja yksi heistä ilmoittaa haluavansa vain kuunnella: »Ainoastaan kuunnella hiljaa, tyhjentyä, tulla vapaaksi kaikesta sidonnaisuudesta ollakseen valmis vastaanottamaan uuden hengen ja tehtävän» Bobrikovin kädestä... Ja sitten nuo kohtalon kumahdukset, näky nuoresta miehestä, samoin hetkellinen siirtyminen ajassa eteenpäin, kesäkuiseen paraatiin.

OJ Pysytään vielä herkissä tunnelmissa, tässä on Tyttö kuin kitara.

Laitetaan blues pyörimään!

PT Niin, tässä kirjassa soi kaikessa blues: »Tytön ääni oli käheä mutta soiva, hätkähdyttävän laaja ja luja kuin kovaäänisellä pikkutyöllä, joka oli salassa harjoitellut äänensä joustavaksi ja upeaksi. Käsi kietoutui hermostuneena mikrofoniin ympärille, luiseva pää hiostui ja tukka liimautui siihen litteänä, hän jännitti jalkojaan ja puristi toisella kämmenellä kuvettaan..

OJ ..tuo tyttö, jonka »Pää: pieni, luinen. Kallo kapea, ohimoilla sykki, solisluut kuin linnunluuta»; tekee mieli sanoa, että Mikkola on rakentanut kirjansa hauraaksi, kuin linnunluista.

PT Ja kirja on tapahtumiltaan monitasoinen, eletään sekä realistisessa show-maailmassa hikisine soittajineen jne että fantastisissa ynnä surullisissa tunnelmissa. Pohjalla on tuo Pallen ja Annan rakkaus, joka minä hetkenä hyvänsä voi päättyä kuolemaan. Huolimatta tuosta kirjan herkkyydestä, surumielisestä sävelmästä, tulevat Palle ja Anna henkilöinä varsin syvästi kuvattua. Pallelle Anna on ainutlaatuinen ja hänelle jää jäljelle tyhjyys Annan kuoltua. Mies yrittää jatkaa entiseen tapaan, rakastella jälleen uutta solistiaan, havahtuu, lähtee orkesterista, elämäntavat muuttuvat.

OJ Tuo Pallen muuttuminen tuodaan toisen osan pienissä luvuissa esille kuin sävelmän viimeisinä helähdyksinä, musiikki häipyä, mies katoaa.

PT Tyttö kuin kitara on herkkä sävel, laulu, joka jää mieleen. Mutta soittaja ja laulaja pysyvät loppujen lopuksi arvoituksellisia. He tulevat ja menevät ja kuuntelija jää mietteläänä hyräilemään itseksensä.

OJ Sitten tässä on toinen »kertomus kesästä kerran», Silanderin Tapahtumat.

PT Puliukkojen, pohjolan luonnonlasten, iloisesta, vapaasta kesästä. Henkilöt tosiaankin lapsenomaisia, joko unelmoivia kuten Paavo tai iloisen touhukkaita kuten Ville tai muuten vain 'kakaroita' kuten Jussi. Nimenomaan heissä kaikissa ilmenee lapsenomaista pelkoa ja hätää. Erilainen on Teemu, joka tavallisista ihmisistä eroaa jalattomuudessaan, mutta vain puliukot hyväksyvät hänet ilman kummasteluita.

OJ Tuohon henkilökuvaukseen ja huolettomaan kesään on liitetty perin irvokkaitakin sävyjä..

PT ..kuten koulukodista karanneen Likin ja Teemun suhde, mutta irvokkaimman rinnastuksen kirjailija on saanut aikaan ennen muuta puli-Jussin 'juhlallisessa siunaustilaisuudessa' eli niin kuin Teemu

ajattellee: »Hänestä oli kumma, että arvoton ihminen yhtäkkiä muuttui arvokkaaksi kuoltuaan. Kukaan ei ollut välittänyt Jussista elävänä. Nyt hänet siunattiin niin kuin kenet tahansa, ihan säädyllisesti.»

OJ Jalaton Teemu ja ilotytöksi sortuva Likki tuovat mieleen ö-kirjaimen pisteet: he ovat pulijoukon ulkopuolella, irrallisia, vailla todellista yhteenkuuluvuutta mihinkään. Ja kaiken kaikkiaan, 'vailla todellisia kokemuksia', on Liisa Silander luonut turkulaisista puli-ukoistaan hyvin tosia ihmisiä. Ja samalla tavoin kuin Silander luo Lappalainen ulkopuolisena mukanaolleen teoksen asekkäijöistään.

PT Kuvauksen siitä, miten elämä sodan jälkeen alkaa jälleen vitkalleen pyöriä. Inhimillistä kuvausta, osuvat ihmiset, taustalla pula-aika.

OJ Tuon asekkäköön jäsentäessä kylän tapahtumia ja ihmisiä, kartottaessa samalla koko maan poliittisia hetkiä.

PT Kieli on yksinkertaista, niukkaeleistä, passiivisuudessaan miellyttävää.

OJ Hätkähdin kun takakannessa lopuksi totesin Lappalaisen ikätoveriksemme: tämä kirja todistaa sodankäyneelle ikäpolvelle, että nuori polvi kyllä ymmärtää asioita vaikka olimmekin silloin vielä lapsia. Isämme huomatkoon myös, että meidän ikäpolvemme on maltillisempaa, ymmärtävämpää, pyrkii väistämään keskinäisiä ristiriitoja... Ja kun näin tulee ääneen ajatelleeksi, miettii heti perään: näin taisivat nuoret ajatella kolmekymmentä vuotta sitten?

PT Mutta painukaamme nyt Monttuun, murrosikäisten maailmaan!

OJ Sopii. Toivonen on mielenkiintoinen, hänen romaaninsa on perinteellisen ja uuden puolivälissä, vankan pohjarakenteen värikkäitä, vapauttavia yksityiskohtia ovat kundien rento suunsoitto, 'merimäiset' tarinaniskennät.

PT Eikä kirjassa ole mitään teennäistä. Toivonen kuvaa ymmärtämyksellä murrosikäisiä poikia, jotka kasvavat ja kasvavat pitkiksi kuin aikuiset, mutta ovat kuitenkin lapsia — eivät tiedä missä pitävät käsiään, ymmärtävät ja eivät ymmärrä. Jokainen poika erottuu ihmiseksi, yksilöksi, ja poikien keskeisinä suhteet, määrätynlainen kovuus ja toisaalta hyvä toverillisuus tekee kuvauksesta aidon.

OJ Toivosen ollessa tuollainen puolivälin tapaus on Merinen vielä perinteellisen kerronnan puolella. En todista tällä kirjan huonoutta, vaan eniten juuri ilahduttaa tälläisenkin kerronnan onnistuminen..

PT ..jossa on samanlaista herkkyyttä kuin Mikkolalla. Romaanissa häiritsee kuitenkin tuo jäykkä rakenne, osoitteleva siirtyminen.

OJ Ja plussana taas ihmisten totuudenmukaiselta tuntuva tapaa-minen arkiharmaudessa.

PT Mihin liittyy kuitenkin raikas huumori.

OJ Ja niinhän se on, että »Jokainen kiertää elämässään omaa kehäänsä ja rakentaa muurahaisen tavoin kekoaan. Järjettömän näköisestä touhuilusta tulee kuitenkin järjestelmällinen kokonaisuus»... Kun Mikkola soitti bluesia, saa Mukka meidät kuuntelemaan balladia.

PT Minusta Maa on syntinen laulu on kuin Lapin loitsu. Hurmoksellisuus, taianomaisuus, tapahtumat manataan vääjäämättöminä esiin, olkoon sitten kysymys rakkaudesta, uskonnollisista menoista, miesta-poista tai poroerotuksista. Ja sitten tuosta aidosta, raskaasta, rehevästä kansankuvauksesta huolimatta kirjassa on jotain herkkää utumaisuutta, joka jää väreilemään tunturien ylle.

OJ Aidosti Mukka tosiaan tavoittaa tuollaisen lapinkylän pysähtyneen painostavuuden. Ja ilmeisesti tuollainen kohtalonomaisuus on Lapin ihmisessä, saman hengen koki jo aikoinaan Kariniemi-Willamon Poro-Kristiinassa. Liekö sitten todella niin, että himot ihmisten suonissa näin väkevinä soutavat, en tiedä, kirja ainakin vakuutti. Mutta tunkeu-

tuminen vain ihmisen elämelliseen kiihkoon ahtauttaa samalla kirjan liian suppeaan ja jättää kirjan siten samalla tavoin keskeneräiseksi kuin kansanballadin. Sitten on vuorossa pari kappaletta ihmisten kyllästy-
misen ja avioliittokriisien kuvausta, Vuorinen ja Komppa. On oikein, että pieniin syihin, ihmisen mielentasapainon helpoimmin sortaviin seikkoihin tartutaan, mutta harvoin aiheesta pystytään kirjoittamaan yhtä hyvin kuin aikamme elokuva sen usein tuo esille: Rossellinin Matkustus Italiassa, Antonionin Yö, esimerkiksi. Heti kun teemaa lähdetään värittämään, pois eleettömyydestä liian konstikkaisiin, hake-
malla haettuihin tapahtumiin, tai nyhkytunteiluun, ollaan hakoteillä.

PT Niin, Vuorisen Vuorokausi viehätti aluksi, mutta kyllä se menee toisella lukemisella aika tyhjäksi. On siinä tosin normaaleitakin ihmisiä, mutta sitten tulee mukaan myös teennäisyyttä, ihmiset määrittellään kuin ajanvietelevien kertomuksissa, replikoidaan jäykästi jne, ollaan liiaksi tyypillisyyksissä. Toisaalta löytyy taas positiivisena esimerkiksi kohtaus rannalla, veneiden vetäminen talviteloille jne.

OJ Paikoin Vuorinen leikkaa myös aforistisen-onnistuneesti mutta epäonnistuu pyrkiessään säilyttämään tämänkaltaisen nokkeluuden kautta linjan, kaikki nuolet eivät lennä. Vuorisen kirjoittamis-taitoon kuitenkin jo uskoo ja saanemme luvan odottaa parempaa. Mutta tuo Komppa... tekee mieli kysyä onko takaesittelyn tekijäkään lukenut kirjaa...

PT Kirjasta ei tosiaan tule hullua hurskaammaksi, se on vehnänen, jonka jotkut naiset syövät kahvitauolla rupatellessaan ja joka olisi ehkä sopinut korkeintaan joksikin naistenlehden jatkokertomukseksi.

OJ Ainoa oivallus on ollut käyttää sisäistä ajattelukerrontaa, mutta en minä usko, että ajatuksen muoto kaikilla ihmisillä on samanraken-
teinen, Kompalla ne eivät lauserakenteiltaan mitenkään eroa. Pakko todeta syksyn pettymykseksi...

PT ..ja vielä kirkkaammin sellaiseksi voi sanoa Kesän Aatamin-
kylässä, joka on kerta kaikkiaan lässy juttu. Paronen yrittää kuvata lasten maailmaa, mutta kyllä hän menee lasten maailman ohi. Entä sitten tämä jankkaava lauserakenne...

OJ ..se kertakaikkisesti... Toivottavasti Paronen seuraavassa kir-
jassaan on ympäristössä, joka on häntä lähempänä, onhan hän taka-
kannen tietojen mukaan viettänyt liikkuvaa elämää, joten aiheista ei pitäisi olla puutetta. Lapsenmaailma on kuitenkin ollut jo liian vieras. Tämä olikin sitten viimeinen kirja. Mitenkä me nyt sitten jaoitelli-
simme?

PT Siinähan nuo ovat valmiiksi eri pinoihin tullut sijoitettua.

OJ Pitää paikkansa: ensimmäisessä pinossa on Saarikoski-Krohn-
Mikkola-Lahtela: tekijöitä, jotka jo ennen esikoisromaaniaan olivat ammatti-ihmisiä.

PT Ja osoittavat sen romaanimuodossakin.

OJ Sitten on toisessa nipussa Silander-Toivonen-Lappalainen ja Merinen.

PT Näitä kai voisi sanoa todellisiksi ensikertalaisiksi jotka osoittau-
tuvat 'ammattintaitaviksi'.

OJ Sitten ovat Mukka ja Vuorinen, kumpikin todistanut osaavansa kirjoittaa ja osoittavat omaperäisyyttäkin.

PT Jäävät siis hyväksi lupauksiksi.

OJ Ja lopuksi jäävät b-ryhmään Komppa ja Paronen, pettymyksinä. Kaksitoista kirjaa ja näistä vain kaksi heikkoa, varsin hyvä suhde

PT Kun ottaa huomioon, että joukossa oli hämmästyttävän hyviä, Krohn ja Saarikoski voidaan sijoittaa samalle tasolle Haavikon ja Me-
ren kanssa.

PLAYBOY-KULTTUURIA

Kansainvälisen kulttuuritoiminnan taivaanrannalle on nousut ikään kuin huomaamatta uusi kirkas tähti ja varsin odottamattomalta suunnalta. Tarkoitan Yhdysvalloissa ilmestyvää Playboy-lehteä, jonka kymmenes vuosikerta tuli täyteen viime vuonna.

Kuvittelisin, että Katsauksen lukija nähdessään Playboyn numeron seksikkäine kansikuvineen huutaisi närkästyneenä: »Hyi, Jallu!»

Mutta asia ei ole näin yksinkertainen. Kultaa voi sisältää sekin, mikä kiiltää. Playboyn tekevät todelliseksi kulttuurilehdeksi ensi sijassa sen kirjoittajat. Parista, kolmesta numerosta poimittuja nimiä: Alberto Moravia, Ernest Hemingway, Pablo Picasso, Slawomir Mrozek, Bertrand Russell, James Baldwin, André Maurois, William Saroyan, Lawrence Durrell jne.

Playboyn tekemä 10-sivuinen haastattelu Albert Schweitzerista on parhaita kohtaamiani. Muita viime vuonna haastateltuja: Vladimir Nabokov, Henry Miller ja Jean Genet. Nämä laajat haastattelut jo sinänsä ovat kirjallisuuden ja oman aikansa harrastajalle löytöjä. Niiden perusteella voisi kirjoittaa laajan esseen aikamme merkittävimpien kirjailijoiden ja ajattelijoiden työmenetelmistä, heidän mielipiteistään asioista, joista yleensä ei puhuta tai jotka hukutetaan nuorten kamariesseistien este-tikkaan.

Playboy ei siis ole mikään Jallu, vaan vakavasti otettava lehti, jonka merkitystä tietysti on li-

säämässä valtava, 2.000.000 kap-paleen vuosilevikki. Albert Schweitzer ja kumppanit eivät tietenkään riitä selitykseksi siihen. Tarvitaan lisäksi upea ulkoasu, korkealuokkaiset artikkelit autoista muotiin ja keittiötaitoon miehiseltä kannalta, ja tietenkin Nainen. Playboyn menestys alkoi jo ensimmäisestä numerosta, joka sisälsi aikamme myyiksi muuttuneen Marilyn Monroen kuuluisan alastomuskuvan. Naiskauneutta ei lehden toimitus ole senkään jälkeen peittänyt vakan alle. Eikä tässä ole mitään pahaa. Silmiin ei ole satunut lehteä selaillessa yhtään pornografiaa hipovaakaan kuvaa. Sillä Playboyn korean julkisivun takana on sen julkaisija Heffner, jonka mielipiteet ovat eettisessä ja kasvatuksellisessa mielessä varsin varteenotettavia. Hänen pääkirjoitustensa viimeaikaisena teemana on ollut sukupuolikasvatus nimenomaan Amerikassa. Itseen valistuneena pitävä suomalainen hämmästyy tutustessaan siihen tapojen, ennakkoluulojen ja osavaltioista toiseen heittelevien lakipykälien viidak-koon, jonka ilmapiirissä läntisen pallonpuoliskon voimakkaimman kansakunnan nuoriso varttuu. Amerikan Yhdysvallathan on meille eurooppalaisille yleensä jähmettynyt käsite. Meillä ei ole todellista tietoa, miten hajanainen ja barbaarinen, luke-mattomien kirkkojen ja lahkojen, tabujen ja tottumusten rasittama (ja tietysti myös hedelmöittävä) on se pohja, jolta Amerikan kulttuuri nousee.

Pentti Karhunmaa

ELÄMÄNNÄYTELMÄ

Hollantilainen tutkija prof. B. C. J. *Lievegoed* on mielenkiintoisessa artikkelissa, jota Suomessa tuskin tunnetaan («Der Lebenslauf als Seelendrama»), tullut ihmisen elämänsä tiettyjen draamallisten lakien alaiseksi tapahtumasarjana. Esitän seuraavassa eräitä päälinjoja hänen tulkinnastaan.

Perinteellinen klassillinen draama jakautui viiteen näytökseen. Ensimmäisessä näytöksessä esiintyivät eri yhteyksissä toimintaan osallistuvat henkilöt. Näennäisen sattumalta kuultiin ainakin heidän nimensä. Toisessa näytöksessä alkoi draamallinen toiminta toteutua. Kolmas näytös toi esiin konfliktin ja kärjistyksen: ratkaisemattoman elämäsongelman. Näytelmä olisi voinut päättyä tähän. Mutta neljäs näytös toi peliin uuden elementin, ehkä aikaisemmin vain ohimennen esiintyneen henkilön, jonka vaikutuksessa viidennessä näytöksessä tapahtuu traaginen tai onnellinen ratkaisu. »Voidaan väittää», sanoo *Lievegoed*, »että tämä uusi elementti on salakuljetettu jo ensimmäiseen näytökseen. Totta — kuitenkin vaikuttaa klassillinen draama meihin syvästi eikä suinkaan siksi, että se on 'ovelasti' punottu, vaan koska siinä on otettu huomioon todellisen elämän lait.»

Miksi sitten moderni eksistentiaalinen draama päättyy kolmanteen näytökseen, ratkaisemattomaan konfliktiin, ja vaikuttaa sekin 'todelta', monien mielestä todemmalta kuin klassillinen draama? *Lievegoed* vastaa kysymyksellä: »Eivätkö kaikki-

alla ympärillämme ihmiset ole elämänsä kolmannessa näytöksessä? Tämä on pelottavan ajamukaista.»

Lievegoed sijoittaa kolmannen näytöksen draamallisen kärjistyksen yleensä elämän 30-luvun puoliväliin. Silloin on yksilö tavallisesti jo rakentanut itselleen taloudellis-yhteiskunnallisesti turvallisen olemassaolon (ellei hän ole siinä onnistunut, jää häneen yleensä pysyvä alemmuuden ja turvattomuuden tunne). Suurempi vaara on kuitenkin se, että yksilö pysähtyy tähän miellyttävään turvallisuuteen, jäykistyy loppuiäksi pelkkään 'asialliseen' elämänsuhteeseen. Sillä irrationaaliset sielunvoimat eivät tyydy tähän tilanteeseen, porvarilliseen mukavuuteen ja ammatilliseen edistymiseen; ne eivät ole löytäneet sellaista uutta elementtiä, joka antaisi niille tavoitteen ja tyydytyksen. Mikä on tämä 'uusi', jota ne etsivät?

Lievegoed vastaa: se on aina sosiaalisella alueella. »Kuka voi antaa minulle tämän uuden elementin? Varsinaisesti vain oma syvempi minäni, ... *minun* täytyy tahtoa uutta kehitystä, mutta vain toinen voi sen minulle antaa. Sillä uusi, sosiaalinen elementti tulee ulkoa päin — sosiaalisesta elämästä ... Kolmannen näytöksen loppuun asti käy ihminen tavallaan läpi *omaa* draamaansa. Hän vaikuttaa ja maailma vastavaikuttaa. Neljännessä näytöksessä kuuluu draamaan kanssa näyttelijä. Alkaa vastavuoroisuus. Ja tosi kohtaamisen muodostaa vasta se, mitä molemmat puolet tällöin kokevat.»

Kun on täysin astunut tähän uuteen 'sosiaaliseen' elämänvai-

heeseen, johon kuuluu uudessa merkityksessä toisen ihmisen kohtaaminen, toisten kehitykseen osallistuminen, näyttää edellisen vaiheen elämä äkkiä oudon tyhjältä ja verettömältä. »Tämä sosiaalinen elämänasenne, joka uutena elementtinä syntyy neljännessä näytöksessä, oli tosin piilevänä läsnä jo ensimmäisessä näytöksessä, mutta vasta nyt se voi täysin astua elämännäyttämölle. Se käy tosin vielä monien pettymysten kautta, ennenkuin viides näytös saattaa draaman päätökseen. Mutta eteenpäin kulkemisen voiman saa ihminen siitä tosiasiasta, ettei hän enää näyttele yksin. Tapahtukoon elämä sitten pienimmässä piirissä tai julkisessa elämässä: löydämme kanssänäyttelijöitä. Tosin olemme siten myös tulleet uudella tavalla riippuviksi toisten ihmisten, kanssänäyttelijöiden, teoista ja ymmärtämyksestä.»

R. W.